

Els arbres, Romanyà i Mercè Rodoreda

Mariàngela Vilallonga

Aquest 13 d'abril de 1993 ha fet deu anys que va morir Mercè Rodoreda. La dama del jardí vora el mar havia triat Romanyà de la Selva per passar els darrers anys de la seva vida, i també havia triat el petit cementiri de Romanyà per reposar eternament. Per sempre més Rodoreda estarà lligada a la muntanya de Romanyà, parets de pedra, sota del xiprer i a prop del dolmen, envoltat de boscos on creix l'alzina surera «arbre de gran monotonia, però de gran seguretat. Sense malura, de fulla perenne, resistent a totes les investides dels vents», com escriu a *Viatges i flors* (pàg. 63), una de les seves obres de Romanyà. I, a més, perquè són molts els records de la muntanya de les Gavarres que Mercè Rodoreda ha deixat en les seves obres.

Va ser al començament dels anys setanta que Mercè Rodoreda va iniciar llargues estades en aquella «zona de xalets preciosos». Primer a casa de la seva amiga Carme Manrubia i, finalment, en la seva pròpia casa, construïda al costat de l'altra. La vegetació de les Gavarres, l'excelsitud del lloc, allunyat i tranquil, amb aquella màgia que l'envolta, la bellesa del paisatge, l'esplèndida vista, la bonesa del clima, la salubritat de l'aire, els monuments megalítics, tot plegat van ser incentius

Una olivera de tres branques, signe de pau, al costat de tres xiprers, signe de bon acolliment.

prou forts perquè Mercè Rodoreda decidís deixar el seu pis de Ginebra durant llargues temporades i instal·lar-se a «El Senyal», la casa amb nom simbòlic extret del *Demian* de Hermann Hesse, en la qual la seva imaginació creadora va volar i va donar algunes de les seves millors pàgines. Més endavant, concretament l'any 1979, ja es va instal·lar definitivament a la seva casa «al mig del bosc», on s'hi trobava, segons escriu en una de les seves cartes, «com el peix a l'aigua».

En una casa i en l'altra, l'espai més important és el jardí. La naturalesa, els arbres, i les flors sobretot, omplen una part considerable de les pàgines de Rodoreda. I la naturalesa de Romanyà amb tota la seva exuberància és present, a partir de *Mirall trencat*, en totes les obres posteriors. Al final de *Mirall trencat*, una nota de la mateixa autora ens informa que la novel·la fou «començada a Ginebra l'any 1968, acabada a Romanyà de la Selva el 1974». Precisament en el pròleg d'aquesta obra (pàg. 29), quan parla dels protagonistes de la novel·la, fa la següent consideració: «se m'han convertit en persones de carn i ossos, completament familiars. Al notari Riera el veig molt sovint; es passeja pels boscos de Romanyà, a l'ombra de les alzines, on he acabat *Mirall trencat*. Mirem junts les postes de sol més car-

minades del món i els naixements de lluna més emperlats». A Romanyà, des d'«El Senyal», els capvespres són extraordinaris. Especialment a l'estiu, el sol convertit en una enorme esfera ataronjada desapareix darrera de la muntanya del Montseny, amb una majestuositat difícil de descriure només amb paraules. Les nits de lluna plena, el globus color de plata és com un gran fanal que retalla les ombres dels suros i dels arbocers, i té cara de dona.

A més, a *Mirall trencat* apareix un llorer que es troba «arran de la casa (i) només li tocava el sol al matí. Tenia branques i brots baixos que els senyorets no deixaven tallar mai perquè les minyones poguessin agafar fulles sense que els calgués escala» (pàg. 318); apareix també un estany amb arbres alts i heures verdes, tres cedres del Líban, i arbres, molts arbres que tenen un gran protagonisme. Rodoreda descriu el seu entorn més immediat, el jardí que l'envoltava, el qual encara conserva el llorer de branques baixes, molt a prop de la casa, que rep el sol del matí, i l'estany de formes arrodonides presidit per dos suros alts i els tres cedres del Líban no gaire lluny. Quan es va publicar la primera edició d'aquesta obra, feia poc més de dos anys que Rodoreda era a la casa, amb estades intermitents. En el capítol XV de la segona part de *Mirall trencat* hi

trobem aquests mots sobre una de les minyones, la Júlia: «Feia dos anys que era a la casa i encara li feien por els arbres; li semblava que creixien tots alhora i que es deien coses entre ells».

Aquesta por als arbres és el motiu d'una de les narracions del recull *Viatges i flors*, publicat el juny de 1980. Es tracta d'una obra dividida en dues parts, dinou viatges imaginaris formen els «Viatges a uns quants pobles» i trenta-vuit descripcions de flors fantàstiques constitueixen les «Flors de debò». Sembla ser que els capítols dedicats a les flors ja els havia redactat a Ginebra, però que els viatges els va compondre a Romanyà, a «El Senyal». El capítol que porta per títol «Viatge al poble de la por» és format per una descripció, quasi fotogràfica, de la casa i del jardí de Romanyà. Les últimes paraules de la narració són les següents: «A entrada de fosc, quan els ocupants de les cases corren a tancar finestres i balcons, és perquè els envaïx el sentiment profund tot mirant la lluna o el núvol o les copes dels arbres retallades damunt la transparència o damunt l'opacitat del cel, que cada fulla de cada arbre és un ull carregat de poder i d'intel·ligència, no que els mira, sinó que els observa i enregistra tot el que pensen. Per què?...».

El mes de desembre de 1980 apareixia *Quanta, quanta guerra*, la darrera

Mercè Rodoredà a la porta del seu estudi de la casa "El Senyal".

obra que s'ha publicat en vida de Mercè Rodoredà. És una altra obra escrita a Romanyà. En el pròleg descriu l'origen d'alguns capítols de la novel·la, que remunta a la seva estada a Viena de l'any 1971, i diu: «S'havia aixecat el vent. Desorientada, em vaig trobar a dintre d'un gran parc entre edificis molt grans. Palaus separats els uns dels altres que un excés de vegetació i les grans arbredes centenàries a penes em deixaven veure. El vent cada vegada era més fort. Les branques gemegaven. Un moment vaig tenir la sensació que no sortiria mai més d'allà dintre, que no hi havia camí que menés en alguna banda... I quan l'angoixa m'ofegava em vaig adonar que tot allò ja ho coneixia. Venia d'un somni que havia tingut feia anys. Un somni que venia de qui sap quines profunditats de la meva consciència. En el somni hi havia una ciutat poc coneguda, un parc sense sortida, palaus desconeguts, i, dintre meu, les mateixes ganes de xisclar» (pàg. 18). Tornen a ser els arbres els que provoquen la seva angoixa, la mateixa que provoquen a l'Adrià el protagonista de la novel·la: «Els carrers amb arbres vells a cada banda, de branques altes, totes a punt de tirar-se'm a sobre i endur-se'm enlaire eren el meu malson» (pàg. 33). Però l'Adrià va més enllà, desitja convertir-se en arbre per fugir d'una realitat que

el fereix i l'angoixa, per sortir de la situació límit en què es troba: «Aquella nit em vaig plantar. Després de fer un sot molt fondo al peu de l'avellaner, m'hi vaig ficar i em vaig cobrir de terra fins als genolls. Havia dut la regadora plena d'aigua i em vaig regar. Volia que em sortissin arrels: ser tot branques i fulles» (pàg. 31). Els déus de l'Olimp eren massa lluny perquè l'escoltessin i l'Adrià no ho va aconseguir, no va tenir la sort de Dafne, ni la de Ciparissus, la metamorfosi no es va produir i el noi va començar el seu viatge iniciàtic, a la recerca de la seva Ítaca, i va passar el viatge volent ser arbre: «Estava fora de mi, hauria volgut no ser jo, ser a dalt en comptes de ser a baix, ser un arbre ben arrapat a la terra arrels endins branques enlaire amb el sol al damunt amb el blau al damunt i amb el viure furiós de les estrelles al damunt. Neu pluja gebre. Que els ocells no fessin niu a les meves branques però sí que hi vinguessin a cantar. Amb la cabellera de les fulles escabellada per tots els vents...» (pàg. 223).

No és pas a l'atzar que aquests textos tan similars apareixen en les obres de l'època de Romanyà. És l'atmosfera de la muntanya, és la relació intensa i profunda de l'autora amb la natura que l'envolta, amb els arbres que es drecen al seu entorn, personificats, companys inseparables, inamovibles, segurs, po-

derosos, l'antítesi de la figura humana, menuda i d'aparença fràgil. La muntanya de Romanyà és el parc dels somnis de Rodoredà. I al jardí d'«El Senyal» van reproduir els arbres dels somnis. A l'altra casa, sense nom, que ella mateixa es va construir, hi va plantar moltes flors i més arbustos que arbres, el jardí és polit i clar, la casa s'aixeca al bell mig, té una gran esplanada al davant i cap arbre no bat amb les seves branques ni les parets ni la teulada. Hi va passar «una de les èpoques més felices» de la seva vida, segons les seves pròpies paraules.

En el pròleg de *Quanta, quanta guerra*, Rodoredà ens informa que: «A l'acabament d'aquest llibre hi ha la influència de la missa damunt del món de Teilhard de Chardin». A l'inici d'aquest fragment del final de la novel·la, Rodoredà escriu: «Des d'aquesta muntanya tan vella, sense església o sense altar de fusta, més enllà dels mars, més enllà dels rius, des d'aquest cim amb cresta de núvol i amb fonaments de boira...» (pàg. 245). Teilhard de Chardin i la muntanya de Romanyà són refosos en aquesta frase. Rodoredà se sentia per sobre del món des del cim de Romanyà, com ella mateixa havia descrit al començament de «Viatge al poble de la por», la narració abans esmentada: «El poble és sensorial. Les cases estan bastant separa-

"El Senyal" als anys vuitanta i, a baix, l'escriptora davant de la façana a mitjans dels setanta.

des les unes de les altres, situades al cim d'una muntanya d'alçada lleugera des d'on es pot veure amb una girada d'ulls el mar i la cresta blanca dels Pirineus». Josep Ma. Castellet en el seu llibre de memòries, titulat *Els escenaris de la memòria*, dedica un capítol a Mercè Rodoreda, en el qual parla dels anys que l'escriptora va viure a Romanyà i descriu així el lloc on ella vivia: «Me l'afiguro i me l'afiguraré sempre com un mirador sobre Catalunya, propici a la reflexió i el gaudi. A llevant, sobre el mar, diuen que en un dia clar es podia veure el perfil de Mallorca, i a ponent, per sobre dels alzinars de les Gavarres, el Montseny i, amb bon temps, Montserrat al fons. Cap al nord es veien els Pirineus i la costa, potser fins al golf de Roses». Un mirador sobre Catalunya, un mirador sobre el món, i en plena comunió amb la natura, és el que Rodoreda va trobar a Romanyà.

Són molts els passatges de *Quanta*, *quanta guerra* en els quals es descriuen moments o paisatges de Romanyà. Tota la novel·la té una ambientació agresta i selvàtica com la mateixa muntanya i els seus boscos. S'hi respira l'aire suau i net de la muntanya, l'olor de la terra molla, la humitat del bosc d'alzines sureres i arbocers, s'hi sent el vent que empeny les fulles dels arbres, els xiscles dels gaigs i el cant de la puput, però també el silenci espès en la

Els teulats, tan inclinats, li donen un aspecte amable, de refugi,

fosc, s'hi endevinen els núvols que corren de pressa pel cel, s'hi pressent el misteri de la frondositat del bosc, les bestioles que hi fan vida. Es respira Romanyà en tota la seva plenitud. Hi ha un fragment que evoca totes aquestes sensacions juntes en uns moments de quietud, després de la pluja sorollosa: «La pluja s'havia acabat però encara en queia dels arbres i tot s'havia omplert de boira. De tant en tant, com una sorpresa, neixia, de la blancor llestosa una soca o un matoll. M'investia una olor de terra, podrida per les pluges damunt de les fulles de tantes tardors... Sentia el batec de les ales d'un ocell. Em vaig asseure damunt d'una pedra coberta de molsa humida a tocar l'aigua que clapotejava.... Un sol esporguït començava a foradar el llençol de boira.... La taca del sol anava agafant color i la boira començava a passar corrents, esfilagarsada com si fos el fum d'un foc amagat...» (pàg. 209). És la descripció de Romanyà, després d'una pluja de febrer, per exemple. No existiria la novel·la sense Romanyà.

Però és al «Viatge al poble de la por», de *Viatges i flors*, on Rodoreda descriu amb més precisió encara el seu entorn més immediat. Línia a línia i mot a mot, es pot contrastar el contingut del relat amb la realitat, encara d'avui. Més amunt he parlat del paràgraf inicial, en el qual situa el poble. Tot seguit podem

llegir: «Són cases alegres, a quatre vents, totes de dos-cents metres, amb grans obertures: molt vidre i poc maó». És així, les cases són totes més o menys d'un mateix estil, gens trist, tot al contrari, i certament amb grans obertures per tal de poder contemplar la magnífica vista que dominen i per poder viure el jardí. La casa en la qual ella vivia té un encant molt especial, els teulats tan inclinats li donen un aspecte jove i amable, de refugi. I són cases al vent, no hi ha dubte, és un dels punts de la muntanya en què la tramuntana bat i xiula amb més força, i els arbres colpegen els teulats d'una banda i de l'altra com si demanessin entrar. Continua el relat així: «Les parets dels banys estan cobertes de terra al sostre amb mosaics de flors, sempre roses. Els uns amb roses rosa, els altres amb roses blaves, d'altres amb roses grogues». Doncs sí, els mosaics de flors cobreixen obsessivament les parets dels banys, amb dues diferències: no són tot flors, i el darrer en comptes de groc és verd.

La frase següent descriu la sala d'estar de la casa de davant, la propietària de la qual li havia regalat a la senyora Rodoreda una clavellina d'aquelles que viuen sense terra. Encara és penjada en el tronc de l'arboç que aombra la sortida del que havia estat el seu estudi, i encara floreix quan és el temps. Diu tot seguit: «Finestres i bal-

cons s'obren al jardí. Un jardí de cent mil metres». Ja ho sabem que les obertures de les cases donen als jardins, però el que Rodoreda volia significar aquí era aquella sensació que s'hi experimenta, perquè és una casa oberta cap a fora, de la mateixa manera que n'hi ha d'altres que s'obren cap a dins. I el jardí és de cent mil metres, perquè no hi ha murs, una tanca de taulons de fusta blanca l'envolta completament, però la integra al bosc i li acaba de conferir aquell aire alegre. Diu més endavant: «Els propietaris dels xalets, així que van comprar el terreny per fer-s'hi construir el seu recer meravellós, ja el van trobar arboritzat. Hi ha mimoses d'aquelles que en diuen, «sempre en flor», d'aquelles altres que al temps de la florida, que sempre s'escau pel mes de febrer, semblen un pom de boles d'or, i d'aquelles que tenen poca capacitat de florida però que creixen de pressa fins a alçades vertiginoses, dretes cap al cel». Hi havia tres classes de mimoses, tal com diu el relat, abans que una d'aquelles fortes tramuntanades fes vèncer la mimosa «sempre en flor», però hi ha encara una mimosa d'aquelles allargades i dretes cap al cel i dues de les altres, de les que ara, pel mes de febrer, tenyeixen de groc el cel del jardí, espesseixen l'aire amb la seva olor i omplen de zumzumeig d'abelles la part del darrera de la casa.

Un mirador sobre Catalunya, amb el Montseny al fons.

A continuació segueix: «Hi ha un camí vorejat de moreres amb les fulles generoses d'un verd cristal·lí». Només hi ha dues moreres de fulles transparents com l'alabastre i voregen un camí. Després de parlar d'uns til·lers, que no hi ha hagut mai al jardí, continua: «Una olivera de tres branques, signe de pau, senyoreja a l'entrada al costat de tres xiprers signe de bon acolliment». L'olivera de l'entrada del jardí té tres branques i es troba al costat de tres enormes xiprers, disposats en forma de triangle. El número tres i la disposició dels arbres en forma de triangle són una constant en el jardí. I si el número tres és símbol del cel, van fer un jardí-cel. No hi ha àlbers, però sí que hi ha arços dels que enumera seguidament, i encara avui hi veiem els «tres pins que aombren migradament la barbacoa», tot i que han crescut prou. Els «dotze cirerers del Japó que floreixen espès i rosa» són en realitat sis, però el núvol rosa en temps de la florida és exquisit. El relat continua així: «i com a arbres fruiters plantats generalment al darrera de la casa hi ha quatre albercoquers, sis pruneres clàudies, sis presseguers, tres cirerers i quatre ametllers per poder fruitir de l'espectacle d'una bella florida blanca al pic de l'hivern». En efecte, a la part del darrera de la casa hi ha una esplanada amb els arbres fruiters

arreglats a banda i banda, hi ha albercoquers, pruneres clàudies i presseguers, però res més. Són baixos i de copa estesa i ample, semblen talment un tros de jardí japonès, especialment a l'hivern quan són florits. Difícilment es poden menjar els fruits de les seves branques, els ocellots del bosc els consideren deliciosos.

Rodoreda continua més endavant: «L'única flor: roses de categoria. Com les dels mosaics dels banys, blaves, grogues i de color de rosa... I para de comptar». N'hi havia hagut moltíssimes i de tots colors, però el roser és delicat i se n'han mort molts. Dels que queden n'hi ha un de roses grogues extraordinàries. Hi havia i encara hi ha hortensies. Rodoreda afegeix: «Els arbustos són innumbrables: veròniques, butleies, forsíties, cotoneàsters, cineràries, romanins...». Uns fan les flors grogues, els altres flors de color rosa, els altres flors blanques, els altres fan boletes vermelles, els altres flors de color violeta; l'un darrera l'altre van oferint al llarg dels mesos el seu present fràgil. Diu a continuació: «Ah, deixava de mencionar dos desmais a la vora de l'estany, tres arbres de Judea o arbre de l'amor i, entre els arbres fruiters, un llimoner». Els desmais, ni tan sols a la vora de l'estany, no van arribar a arrelar mai, els arbres de Judea encara hi són. I ara també hi ha un lli-

moner que no acaba de créixer gaire.

Tot seguit Rodoreda descriu els suros de Romanyà: «L'arbre que domina el jardí, tot i que n'hagin abatudes unes quantes per fer lloc als altres arbres, és l'alzina... que es protegeix la soca amb un gruix de suro actualment poc cobejat pels tapers, però que dóna a l'arbre l'abrigall que necessita i que li permet amb molta parsimònia, això sí, de fer-se centenari». Hi ha desenes de suros, un dels quals és més que bicentenari, i una sola alzina que s'aixeca com un gran siureny a la part de davant de la casa. I també hi ha moltes pedres enormes, per seure-hi i contemplar el jardí, i molta heura verda que cobreix algunes de les pedres llises i una gran escala de graons fets de troncs d'acàcia, que sembla un tros dels jardins de Bomarzo, i molts arbres que tornen el jardí vermell al mes de desembre. I baladres, i xuclamel, i atzavares, i una magnòlia com era d'esperar.

I Mercè Rodoreda va triar Romanyà per viure-hi.

Mariàngela Vilallonga és professora de llatí de la Universitat de Girona.

Les fotografies d'aquest article pertanyen a l'arxiu particular de la seva autora.